

**WATERS, William: DOTEK POEZIE.
O OTÁZKÁCH LYRICKÉHO OSLOVENÍ. Přeložila
Zuzana Šťastná. Praha: Univerzita Karlova
– Nakladatelství Karolinum, 2023. 233 s.
Romana Kališová**

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.5.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3286-0796>

Publikácia *Poetry's Touch* od Williama Watersa, profesora komparatistiky a germanistiky na Bostonskej univerzite v Spojených štátoch amerických, vyšla v origináli v roku 2003. Jej český preklad *Dotek poezie. O otázkách lyrického oslovení* z roku 2023 potvrdzuje aj z odstupe času od prvého vydania relevantnosť vybranej výskumnej témy. Lyrické oslovenie sleduje W. Waters v komplexnom zábere: nesústreďuje sa iba na priame odkazovanie na adresáta básne prostredníctvom zámena, teda v podobe rečníckej figúry, ale oslovenie ho zaujíma aj ako implicitne prítomný aspekt básnických textov.

Práca rozvíja základné otázky literárnej teórie. Autor sa venuje prioritne adresátovi a adresnosti básne, skúma, komu je báseň určená, akú rolu v komunikačnom procese lyriky zohráva čitateľ. Tieto problémy sleduje v kontexte interpretácie konkrétnych básní, najmä západnej tradície, pričom ide o široký materiálový korpus diel od antiky po súčasnosť. Počnúc rímskymi a gréckymi autormi Catullom a Horatiom interpretuje básne amerických autorov (William Carlos Williams, Elizabeth Bishopová, Sylvia Plathová, John Ashbery, Walt Whitman, Emily Dickinsonová a iní), nemeckú poéziu (Paul Celan, Stefan George, Jürgen Theobaldy, Eduard Mörike a iní), zaujímajú ho aj britskí po-

eti (John Milton, William Shakespeare, John Keats, George Herbert a iní). Oporným bodom je mu opakovane rakúsky básnik Rainer Maria Rilke, ktorému sa dlhodobo výskumne venuje. Watersovo vedecké zameranie sa vo výklade prejavuje aj komparatívnym narábaním s veršami jednotlivých autorov: opätovne hľadá prepojenia v tvorbe rôznych období a rôznych národných literatúr, na rovnaký či podobný jav upozorňuje vo viacerých textoch.

W. Waters korektne nadväzuje na doterajší výskum oslovenia v lyrickej poézii. V odkaze na kanadského literárneho teoretika Northropa Fryea a amerického kritika a teoretika Jonathana Cullera reaguje najmä na myšlienku o monologickosti lyrickej poézii. Kým podľa oboch uvedených teoretikov autor básne v skutočnosti pri písaní na adresáta vôbec nemyslí, W. Waters hneď v úvode svojej knihy naznačuje, že Fryeov výrok o autorovom „otáčaní sa chrbtom k adresátom“ nemusí mať všeobecnú platnosť. Fakt, že existujú básne, v ktorých je prítomný reálny adresát a ktoré obsahujú aj jeho oslovenie, vyvracia tézu o monologickosti poézie pádnym argumentom (strany 13-14). Oslovenie sa totiž stáva podľa W. Watersa priam tematickou osou konkrétnej básne (strana 11).

Monografia je členená na štyri na seba nadväzujúce kapitoly. Pozostávajú z teoretic-

kého výkladu a praktickej aplikácie pri interpretovaní škály básní, ktorých výber zvyrazňuje prepojenie jednotlivých kapitol. V rámci typológie W. Waters približuje básne venované súčasným žijúcim adresátom, sleduje oslovenie neprítomného adresáta aj oslovenie, ktoré na adresáta istým spôsobom vyvíja nátlak, zaoberá sa „trvaním“ básní – najmä v podobe epitafu a čítania básní po smrti autora, zaujíma ho vzťah medzi autorom a čitateľom, teda myšlienka o dialogickosti poézie. Všetky kapitoly uvádzajú citáty, ktoré predznačujú, akú problematiku bude daná kapitola rozoberať (Martin Heidegger, W. Whitman, W. Shakespeare a ďalší).

Názvy kapitol môžu na prvý pohľad pôsobiť nesúrodo a neštruktúrované. Vecné tituly dopĺňajú poetické obrazy, napríklad druhá kapitola má dvojčlenný názov *Oslovení pozdravné, oslovení uhrančivé*, v tretej kapitole po vecnom vymedzení *Trvání básní* nasleduje spojenie *pomník a ústa*. Tieto pomenovania zapadajú do celkového rámca obraznosti, s ktorým W. Waters pracuje hneď od začiatku. Línia obraznosti začína predsa už pri samotnom názve *Poetry's Touch* (Dotyk poézie), ktorý priamo poukazuje na autorovo vnímanie poézie ako formy kontaktu. Ak sa má poézia dotýkať, musí mať adresáta a ak má poézia adresáta, nie je monologická.

K básňam pristupuje W. Waters citlivo a pozorne, jeho interpretácie sú inšpiratívne, v texte sú umiestnené funkčne, čitateľ s ľahkosťou prechádza výkladom, ktorý je detailný a prehľadný. Ponúka variету básní s výkladom a so svojimi komentármi, ktoré dopĺňa odkazmi na množstvo podnetných publikácií (literatúra, na ktorú odkazuje, je pridanou hodnotou knihy).

Pri uchopovaní konkrétnych básní si pomáha výpožičkami z lingvistiky, čím spestruje ponúknuté interpretácie (deiktické odkazovanie – anafora, katafora, strana 178). Za produktívnu považujem najmä interpretáciu básne nemeckého autora J. Theobaldyho *Irgend etwas* (Niečo), pri ktorej si W. Waters všima typ oslovenia vzatý späť, neschopnosť subjektu obrátiť sa na adresáta/adresátku v reálnom živote. Takýmto spôsobom nasvecuje množstvo jemných

odtienkov v kategórii oslovenia (strany 57-62). V poézii R. M. Rilkeho odhaľuje aspekt seba-oslovenia, pričom túto funkciu ukazuje na príklade jeho troch básní (*Schlangen-Beschwörung*/Hadie zaklínanie, *Schwarze Katze*/Čierna mačka, *In einem fremden Park*/V cudzom parku).

Poéziu vníma W. Waters kontaktne ako dialóg autora s adresátom, ktorým môže byť osoba žijúca i zosnulá, adresátom môže byť široká verejnosť, dokonca autor sám (ako už ukázal Rilkeho príklad). Watersovo výskumné zameranie na Rilkeho je v publikácii zjavné, napokon, už v úvode uvádza, že jeho poéziu „pozná najlepšie“, preto sa vinie celou knihou ako červená niť (strana 29). Rakúsky básnik zapadá do teoretického výkladu knihy, mnoho ráz je uvádzaný ako príklad rôznych typov oslovenia.

Čitateľ je v tejto práci podstatným článkom procesu recepcie poézie. Jeho miesto určuje W. Waters najskôr mimo básne. Ako čitateľa nadobúdame pocit, že zasahujeme do súkromia rozhovoru iných osôb, ktorý sa nás netýka (báseň W. C. Williamsa *This Is Just To Say*/Len aby si vedela, majúca formu odkazu zanechaného kdesi v kuchyni, strany 35-36), alebo čítame básne, ktoré sú venované neprítomnému adresátovi (báseň J. Theobaldyho *Irgend etwas*/Niečo či báseň E. Bishopovej *Insomnia*/Nespavosť, strany 57-59, 63-64). Ak si je autor básne vedomý, že adresát básne neuvidí alebo si ju nevypočuje, je teda jej adresátom čitateľ? W. Waters odpovedá, že je možné, aby sme sa – v pozícii čitateľov – stotožnili s chýbajúcim adresátom, stali sa takpovediac jej „nezamýšľenými posluchačmi“ (strana 69), no „takováto predstava predpokladá na strane čtenáře až příliš vyhocené vědomí sebe sama“ (strana 69). Jeho riešenie je preto iné: „Báseň o nás neví a my, když ji čteme, o sobě také nesmíme vědět“ (strana 69). Kapitulu *Svíráání* začína W. Waters priblížením kategórie intenzívneho priameho oslovenia v podobe ty alebo vy, využívajúc koncept „autoritářské interpelace či, vyzývání““, ako ho formuloval francúzsky filozof Louis Althusser (strana 89). Následne sa venuje básňam, v ktorých autor oslovuje sám seba a definuje v nich pozíciu čitateľa priam

552 až „klaustrofobickým pocitom“, čitateľ sa cíti ovládaný, v zajatí a nemá kontrolu (strany 123, 134). Výklad uzatvára na pomyselnéj opačnej strane, v básňach, v ktorých nie je explicitne jasné oslovenie (napríklad zámenom druhej osoby). Čitateľ zastáva pozíciu osoby, cez ktorú básne už mŕtvych autorov žijú aj naďalej, mŕtvemu autorovi teda prepožičiava svoj hlas (strana 151).

Publikácia W. Watersa *Dotyk poézie* prináša do nášho literárnovedného kontextu inovatívny pohľad. Autor ukazuje rôzne formy a podoby lyrického oslovenia, a to bez toho, aby definoval striktné vymedzené pravidlo, ako oslovenie má a nemá v básni vyzeráť, či už na formálnej, alebo obsahovej úrovni. Takéto intuitívne uchopovanie kategórie oslovenia mu umožňuje narábať s básňami uvoľnenejšie. Nemusí ísť nevyhnut-

ne o explicitne vyjadrené oslovenie, formálne v básni zastúpené zámenom v druhej osobe či druhou slovesnou osobou. Adresátov môže byť viac a rovnako nemusia byť žiadni, môže ním byť subjekt sám pre seba a aj čitateľ, ktorý sa môže stotožňovať ako so subjektom, tak i s adresátom. Tento rad autor rozvíja množstvom ďalších podnetných úvah.

Spôsob, akým W. Waters sprostredkúva informácie a myšlienky a ako uvažuje o kategóriách v poézii, je mimoriadne inšpiratívny. V primeranej miere vyvažuje literárnoteoretický výklad a praktickú aplikáciu formou interpretácií. Poézia je pre neho formou kontaktu a aj on sám vlastnými komentármi vedie čitateľa k tomu, aby vstúpil do sveta, v ktorom si sám zvolí svoju pozíciu v básni.